

ROZDZIAŁ 14

Skuteczność rent strukturalnych jako instrumentu wspierania przemian struktury obszarowej gospodarstw w rolnictwie polskim

*Mirosława Kozłowska-Burdziak**

Słowa kluczowe: struktura obszarowa gospodarstw, renty strukturalne

Wprowadzenie

Jedną z podstawowych cech polskiego rolnictwa jest rozdrobniona struktura obszarowa gospodarstw, która od wielu dziesięcioleci ulega niewielkim i bardzo powolnym zmianom. Wielkość gospodarstw rolnych wpływa na strukturę produkcji rolniczej i kształtuje, w znacznej mierze, sytuację dochodową rolnika i jego rodziny. Jest istotnym czynnikiem konkurencyjności polskiego rolnictwa na rynku europejskim i przesądza o dalszym jego rozwoju.

Przyczyn niekorzystnej struktury obszarowej polskich gospodarstw rolnych należy poszukiwać w uwarunkowaniach historycznych (okres zaborów i zróżnicowana polityka zaborców wobec ziem polskich), a także w realizowanej polityce rolnej, która do końca lat 80. ubiegłego wieku ograniczała swobodny przepływ ziemi w gospodarce indywidualnej [Babiak 2010, s. 80]. Proces transformacji w latach 90. zniósł bariery w obrocie ziemią rolniczą i, dzięki procesom prywatyzacyjnym w sektorze państwowych gospodarstw rolnych, umożliwił wzrost powierzchni gospodarstw prywatnych. Szczególne znaczenie dla zmian obszarowych miał jednak proces akcesji Polski do Unii Europejskiej i objęcie polskiego rolnictwa instrumentami Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), które stworzyły nowe warunki opłacalności produkcji rolniczej i umożliwiły przyspieszenie przemian strukturalnych w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Jednym z takich instrumentów są renty strukturalne, które w polskim rolnictwie zostały wprowadzone na krótko przed akcesją [*Ustawa o rentach...*2001], natomiast w krajach Europy zachodniej są sprawdzonym

* Dr hab. Mirosława Kozłowska-Burdziak – Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Ekonomii i Zarządzania.

i istotnym elementem polityki socjalnej wobec rolników w wieku przedemerytalnym oraz instrumentem służącym przyśpieszeniu zmian obszarowych gospodarstw.

Celem niniejszego opracowania jest próba określenia skuteczności rent strukturalnych we wspieraniu przemian obszarowych polskich gospodarstw. Przyjmując, że działanie skuteczne to takie, które prowadzi do skutku zamierzonego jako cel [Zieleniewski 1969, s. 225], analiza będzie dotyczyła określenia roli rent strukturalnych we wzroście średniej powierzchni gospodarstwa rolnego w Polsce. Podstawą analizy będą dane Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz dane Głównego Urzędu Statystycznego, dotyczące realizacji programu rent strukturalnych w latach 2004-2006 i 2007-2010.

14.1. Przemiany w strukturze obszarowej gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2002-2010

Powszechny Spis Rolny przeprowadzony w roku 2002 i 2010 pozwala określić zmiany zachodzące w strukturze obszarowej gospodarstw rolnych. Dotyczą one w szczególności [Poczta 2012, s. 78]:

- spadku ogólnej liczby gospodarstw rolnych o 22,3% w roku 2010 w porównaniu do roku 2002. Spadek liczby gospodarstw rolnych o powierzchni ponad 1 ha UR był nieco wolniejszy i wynosił 20%;
- najbardziej zmniejszyła się liczba gospodarstw najmniejszych – o powierzchni 1-2 ha UR, zmniejszyła się ona o prawie 43%;
- w grupach obszarowych od 2 do 15 ha UR liczba gospodarstw zmniejszała się w granicach 17-18%;
- ubyło o 14% gospodarstw w grupie obszarowej 15-20 ha;
- najmniejszy ubytek gospodarstw odnotowano w grupie obszarowej 20-30 ha UR. Wyniósł on niewiele ponad 4%;
- w grupach obszarowych powyżej 30 ha nastąpił wzrost liczby gospodarstw. W gospodarstwach o powierzchni UR 30- 50 ha wyniósł on 12,5%, w grupach powyżej 50 ha – liczba gospodarstw wzrosła o 40% (tab. 14.1).

Udział gospodarstw o powierzchni przekraczającej 30 ha UR wyraźnie zwiększa się na przestrzeni badanego okresu. I chociaż, w ogólnej liczbie gospodarstw stanowiły one 6% w 2010 roku (w 2002 – 2,6%), to pod względem użytkowanej powierzchni gruntów udział jest znaczący. W roku 2002 gospodarstwa o powierzchni ponad 30 ha użytkowały 33,4% UR ogółem, w roku 2010 – już prawie 40%.

Tabela 14.1
Zmiana struktury obszarowej gospodarstw rolnych w Polsce
w latach 2002-2010

Wyszczególnienie	Gospodarstwa rolne					
	2002		2010		Różnica (2010-2002)	
	Liczba (tys.)	Struktura (%)	Liczba (tys.)	Struktura (%)	Liczba (tys.)	Struktura (%)
Ogółem	2933	100,0	2278	100,0	- 655	- 22,3
Poniżej 1 ha UR	977	33,3	715	31,4	- 262	- 26,8
Powyżej 1 ha UR	1956	66,7	1563	68,6	- 393	-20,0
Powyżej 1 ha UR W tym (ha):	1956	100,0	1563	100,0	- 393	- 20,0
1-2	517	26,4	343	21,9	- 174	- 33,7
2-3	281	14,4	231	14,8	- 50	- 17,8
3-5	349	17,8	289	18,5	- 60	- 17,2
5- 10	427	21,8	352	22,5	- 75	- 17,6
10- 15	183	9,3	152	9,7	- 31	- 17,0
15- 20	84	4,3	72	4,6	- 12	- 14,3
20- 30	64	3,3	61	3,9	- 3	- 4,7
30- 50	32	1,6	36	2,3	+ 4	+ 12,5
50- 100	12	0,6	17	1,1	+ 5	+ 41,7
pow. 100	7	0,4	10	0,6	+ 3	+ 42,9

Źródło: [Poczta 2012, s. 78]

14.2. Renty strukturalne jako instrument przemian strukturalnych polskiego rolnictwa w latach 2004-2006

Proces przemian struktury obszarowej gospodarstw rolnych jest powolny i zależny od wielu czynników. Wśród nich można wymienić uwarunkowania ekonomiczne, kształtujące opłacalność produkcji rolnej i wpływające na decyzje producentów rolnych odnośnie do skali produkcji. Istotny wpływ na przekształcenia strukturalne wywierają czynniki prawno-organizacyjne. Do tej grupy uwarunkowań można zaliczyć unormowania prawne dotyczące swobody obrotu gruntami rolnymi, okoliczności dziedziczenia gospodarstw i przekazywania ich następcom, a także różnorodne rozwiązania organizacyjne, które mają na celu ułatwienie funkcjonowania gospodarstwom rolnym w zmieniającym się otoczeniu. Nie bez znaczenia dla przemian obszarowych są uwarunkowania demograficzno-społeczne. Sytuacja demograficzna na obszarach wiejskich, system zabezpieczenia społecznego ludności rolniczej w wieku poprodukcyjnym, sytuacja dochodowa właścicieli gospodarstw rol-

nych - są to czynniki, które w różnorodny sposób mogą wpływać na decyzje posiadaczy gospodarstw co do dalszych losów.

Renty strukturalne są instrumentem, który można zaliczyć do grupy czynników prawno-organizacyjnych, a także, ze względu na ich funkcję zabezpieczenia socjalnego, do czynników demograficzno-społecznych. Podstawowym celem ich wprowadzenia było zachęcenie rolników w wieku przedemerytalnym do zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej i przekazania użytków rolnych w sposób, służący poprawie struktury agrarnej. Renty strukturalne miały przyczynić się do [www.arimr.gov.pl]:

- poprawy struktury obszarowej gospodarstw rolnych i podniesienia produktywności;
- zapewnienia dochodu rolnikom, którzy zrezygnują z prowadzenia działalności rolniczej w wieku przedemerytalnym;
- obniżenia średniej wieku osób prowadzących działalność rolniczą (przyśpieszenie procesu wymiany pokoleniowej);
- przeznaczania gruntów rolnych na cele nierolnicze, w sytuacji, kiedy działalność rolnicza na tych gruntach nie przynosi zadawalających efektów ekonomicznych.

Renta strukturalna jest miesięcznym świadczeniem pieniężnym, przysługującym właścicielowi gospodarstwa rolnego za przekazanie gospodarstwa na warunkach określonych w ustawie. Osobą uprawnioną do uzyskania świadczenia, zgodnie z zasadami określonymi w Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006, był producent rolny, który przed złożeniem wniosku o rentę strukturalną spełniał poniższe wymogi [www.arimr.gov.pl]:

- ukończył 55 lat, a do uzyskania wieku emerytalnego pozostało mu nie mniej niż 6 miesięcy;
- prowadził nieprzerwanie działalność rolniczą w gospodarstwie rolnym przez, co najmniej, 10 lat przed złożeniem wniosku o rentę strukturalną i w tym okresie podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu rolników przez co najmniej 5 lat;
- podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu w dniu złożenia wniosku o rentę strukturalną;
- został wpisany w ARiMR do ewidencji producentów, stanowiącej część krajowego systemu ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności;
- nie posiadał zaległości z tytułu opłacania składek na ubezpieczenie społeczne rolników.

Po otrzymaniu z Biura Powiatowego ARiMR *Postanowienia o spełnieniu wstępnych warunków wymaganych do uzyskania renty strukturalnej* rolnik, ubiegający się o świadczenie, musiał przekazać gospodarstwo rolne o łącznej powierzchni co najmniej 1 ha następcy lub innemu producentowi rolnemu oraz zaprzestać prowadzenia działalności rolniczej.

Regulacje prawne określały też wymogi dotyczące osób przejmujących przekazywane gospodarstwa rolne [*Rozporządzenie RM ... 2004*]. Rolnicy przejmujący gospodarstwa powinni być młodsi od osób ubiegających się o rentę strukturalną (ten wymóg nie dotyczył następców), powinni posiadać kwalifikacje zawodowe, przydatne do prowadzenia działalności rolniczej, nie mieć ustalonego prawa do emerytury lub renty rolniczej oraz zobowiązać się do prowadzenia działalności rolniczej na przejętych użytkach rolnych przez co najmniej 5 lat. Nabywcą gospodarstwa rolnego mogły być też osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, które miały działalność rolniczą w zakresie swojej dotychczasowej działalności lub przeznaczały użytki rolne na cele ochrony przyrody. Zarówno osoby fizyczne, jak i prawne, mogły przeznaczyć otrzymane użytki rolne pod zalesienie, jeśli zostały przewidziane na ten cel w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Wysokość renty strukturalnej stanowiła w latach 2004-2006 210% najniższej emerytury i mogła ulec zwiększeniu za fakt pozostawania w związku małżeńskim o 60%, jeśli gospodarstwo przekazywane w ramach programu rent strukturalnych stanowiło źródło utrzymania dla obojga małżonków, a oboje małżonkowie w dniu złożenia wniosku o rentę strukturalną spełniali jednocześnie warunki określone dla beneficjenta renty strukturalnej.

Wysokość renty strukturalnej mogła być zwiększona także z innych tytułów, np.: za przekazanie gospodarstwa o powierzchni co najmniej 3 ha użytków rolnych beneficjent mógł uzyskać podwyższenie renty o 50% kwoty najniższej emerytury, po 3% za każdy przekazany na własność pełny hektar UR przekazywanego gospodarstwa powyżej 3 ha na powiększenie innego gospodarstwa. Wzrost kwoty renty był możliwy także w przypadku, gdy nabywcą gospodarstwa był rolnik w wieku poniżej 40 lat. Zwiększenia wymiaru renty były sumowane – łączna wysokość renty strukturalnej nie mogła przekroczyć 440% najniższej emerytury.

W ramach działania *renty strukturalne*, określonego w Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich w latach 2004-2006 przekazano 53644 gospodarstw (2,9% ogólnej liczby gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha UR) o powierzchni 529501 ha UR (3,2% powierzchni UR ogółem w gospodarstwach powyżej 1 ha). Ponad połowa gospodarstw rolnych przekazanych za renty strukturalne (53,2%) posłużyła powiększeniu innych, już istniejących gospodarstw (tab.14.2), prawie 56% powierzchni gospodarstw przekazanych zwiększyło areal pozostałych.

Tabela 14.2

Liczba gospodarstw przekazanych na powiększenie innego/innych gospodarstw w latach 2004-2006

Województwo	Gospodarstwa rolne przekazane na powiększenie innego/ innych	Całkowita liczba przekazanych gospodarstw	Odsetek gospodarstw przekazanych, które powiększyły areal innych (%)	Średnia powierzchnia przekazanego gospodarstwa ha UR
Dolnośląskie	1806	2881	62,7	12,09
Kujawsko-pomorskie	2473	4153	59,5	12,96
Lubelskie	3147	5471	57,5	8,17
Lubuskie	310	556	55,8	13,81
Łódzkie	3063	5787	52,9	8,58
Małopolskie	766	2369	32,3	4,35
Mazowieckie	5165	9410	54,9	9,46
Opolskie	955	1558	61,3	10,68
Podkarpackie	920	2607	35,3	4,83
Podlaskie	2691	4390	61,3	11,89
Pomorskie	902	1587	56,8	13,77
Śląskie	620	1511	41,0	6,46
Świętokrzyskie	1392	3323	41,9	6,62
Warmińsko-Mazurskie	1202	1835	65,5	16,66
Wielkopolskie	2257	4902	46,0	12,22
Zachodniopomorskie	847	1304	65,0	15,42
Ogółem	28516	53644	53,2	10,35

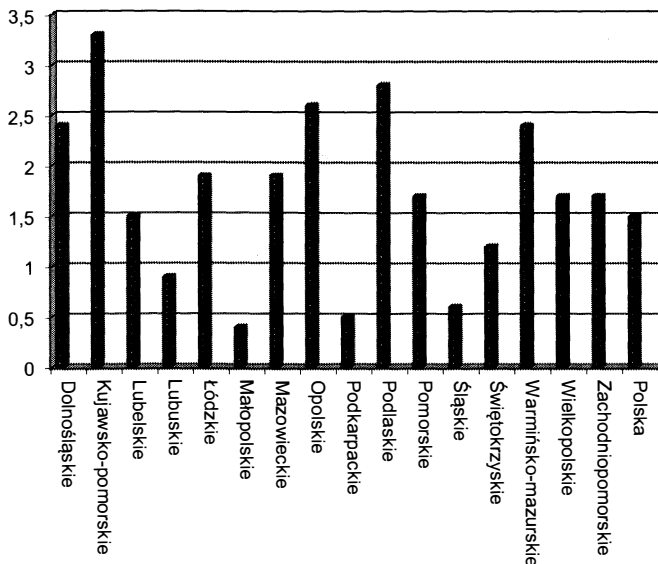
Źródło: obliczenia własne na podstawie: [Informacja dotycząca wpływu... s. 11].

Najmniejszy wpływ na powiększenie areалу gospodarstw rolnych wywarły renty strukturalne w województwie małopolskim i podkarpackim. Odsetek gospodarstw przekazanych na powiększenie innych jednostek wynosi około 30% (przy średniej dla kraju 53,2%). W tych województwach najmniejsza jest też średnia powierzchnia przekazywanego gospodarstwa - nie osiąga 5 ha UR. Najwyższy odsetek gospodarstw przekazanych za renty strukturalne, które wpłynęły na wzrost areалу pozostałych, występuje w województwie warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim – przekracza 65%. Również średnia powierzchnia przekazanego gospodarstwa należy tu do najwyższych – ok. 16 ha UR.

Porównując liczbę gospodarstw przekazanych na powiększenie innych jednostek produkcyjnych z ogólną liczbą gospodarstw rolnych powyżej 1 ha w poszczególnych województwach, można zauważyć, że najwięcej gospodarstw zasililo areal pozostałych jednostek w województwie kujawsko-pomorskim (3,3%) oraz podlaskim (2,8%). Najmniejszy odsetek gospodarstw przekazanych występuje w województwie małopolskim (0,4%) i podkarpackim (0,5%) rys.14.1.

Rysunek 14.1

Udział gospodarstw na powiększenie innych jednostek produkcyjnych w ogólnej liczbie gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha UR według województw w latach 2004-2006 (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: dane GUS i ARiMR.

Te dwa województwa, o rozdrobnionej strukturze obszarowej gospodarstw, wykazują także niewielkie zwiększenie średniej powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach w 2007 roku w porównaniu do 2003 (tab.14.2). Biorąc pod uwagę gospodarstwa rolne ogółem, sytuacja przedstawia się nieco korzystniej w województwie małopolskim, w którym średni obszar UR jest niższy niż w podkarpackim, ale w roku 2007 wzrósł on o 8,1%, podczas gdy w województwie podkarpackim tylko o 4,9%. Odmiennie przedstawiają się te wielkości, Gdy rozpatruje się tylko gospodarstwa indywidualne o powierzchni powyżej 1 ha UR.

W województwie kujawsko-pomorskim i podlaskim, w których gospodarstwa za renty strukturalne w największym stopniu zasiły pozostałe jednostki produkcyjne, średni areal gruntów wzrasta, chociaż w nie największym stopniu. W województwie kujawsko-pomorskim wzrost w gospodarstwach ogółem wynosi 11,3%, w podlaskim 15,2%. Zwraca uwagę dynamika średniej powierzchni gospodarstwa w województwie śląskim. W ujęciu procentowym wynosi ona prawie 30%, chociaż średni areal użytków rolnych wciąż pozostaje niewielki (2,58 ha). W tym województwie gospodarstwa przekazane za renty, które powiększyły pozostałe, stanowią jeden z niższych udziałów (ok. 40%). Średnia powierzchnia przekazywanego gospodarstwa przekroczyła 6 ha; w porównaniu do średniej województwa na poziomie 2,5 ha jest to wielkość znacząca. Również w przypadku gospodarstw indywidualnych, których najbardziej dotyczy program rent strukturalnych, wzrost średniej wielkości gospodarstwa jest w tym województwie znaczący.

Interesującym zjawiskiem są zmiany obszarowe w dwóch, różniących się pod tym względem regionach: województwie świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim. Cechą, która łączy te dwa województwa jest spadek średniej powierzchni gospodarstwa rolnego w 2007 roku w porównaniu do 2003 (tab. 14.3). W województwie warmińsko-mazurskim odsetek gospodarstw przekazanych na powiększenie pozostałych jednostek jest wysoki (65,5%), średnia powierzchnia przekazywanego gospodarstwa przekracza 16 ha, mimo to średni obszar gospodarstw nie wzrasta. Zasadniczym czynnikiem wpływającym na tę sytuację jest ubytek użytków rolnych – na tyle wysoki, że mimo spadku liczby gospodarstw, średni ich areal nie wzrasta.⁷⁵ W przypadku gospodarstw indywidualnych średnia powierzchnia wzrasta w obu województwach, chociaż w niewielkim stopniu.

⁷⁵ W województwie warmińsko-mazurskim liczba gospodarstw w 2007 roku zmniejszyła się o 12,3% w porównaniu do 2003 roku, a powierzchnia UR zmalała o 14,3%.

Tabela 14.3

Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w latach 2003-2007

Województwo	Gospodarstwa ogółem			Gospodarstwa indywidualne o powierzchni ponad 1 ha UR		
	2003	2007	Zm. %	2003	2007	Zmiana %
Dolnośląskie	7,76	8,39	8,1	10,3	10,2	- 1,0
Kujawsko-pomorskie	9,34	10,40	11,3	12,6	12,8	1,6
Lubelskie	4,81	5,42	12,7	6,3	6,7	6,3
Lubuskie	8,89	10,51	18,2	8,8	11,3	28,4
Łódzkie	5,29	5,72	8,1	6,5	6,9	6,2
Małopolskie	2,05	2,23	8,3	3,2	3,3	3,1
Mazowieckie	5,68	6,55	15,5	7,2	7,6	5,6
Opolskie	8,17	9,09	11,3	8,9	10,6	19,1
Podkarpackie	2,45	2,58	4,9	3,5	3,7	5,7
Podlaskie	8,74	10,06	15,2	10,9	11,7	7,3
Pomorskie	11,01	12,21	10,9	12,5	13,4	7,2
Śląskie	1,99	2,58	29,6	4,0	4,6	15,0
Świętokrzyskie	3,95	3,90	-1,3	4,9	5,0	2,0
Warmińsko-Mazurskie	14,91	14,56	-2,3	16,9	17,7	4,7
Wielkopolskie	8,86	9,83	10,9	10,8	11,2	3,7
Zachodniopomorskie	15,70	17,04	8,5	15,3	17,8	16,3
Średnio w kraju	7,48	8,19	9,6	7,4	7,8	5,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie: [Informacja dotycząca wpływu... s. 8; dane GUS]

W województwie lubuskim, opolskim i zachodniopomorskim wzrost średniej powierzchni gospodarstwa indywidualnego jest najwyższy. Porównując inne województwa, w których oddziaływanie rent strukturalnych jest podobne, a zmiany obszarowe są wolniejsze, należy przypuszczać, iż o tych zmianach w niewielkim stopniu decydują renty strukturalne.

Powyższe przykłady pokazują, że wprowadzenie renty strukturalnej jest czynnikiem zmian obszarowych w polskim rolnictwie, to jednak ich oddziaływanie na strukturę obszarową gospodarstw rolnych w latach 2004-2006 było stosunkowo niewielkie. Należy przypuszczać, że równocześnie powinny wystąpić korzystne uwarunkowania ekonomiczne, które, kształtując opłacalność produkcji rolniczej, będą oddziaływać na decyzje inwestycyjne rolników.

14.3. Realizacja działania Renty strukturalne w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Renty strukturalne, jako instrument przemian strukturalnych polskiego rolnictwa, są realizowane w kolejnym okresie programowania i zawarte w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Od momentu wprowadzenia, instrument ten był wielokrotnie modyfikowany. Zasadnicze zmiany dokonane zostały w 2010 roku. Wprowadzają one nową definicję następcy, którym obecnie jest osoba spełniająca wcześniejsze warunki, a ponadto objęta pomocą w ramach działania *Ułatwienie startu młodemu rolnikom*.⁷⁶ Zwiększono obszar użytków rolnych, jaki musi zostać przekazany, aby beneficjent mógł uzyskać świadczenie. Gospodarstwo rolne nie może być mniejsze niż 6 ha, a w przypadku województw: małopolskiego, podkarpackiego, śląskiego i świętokrzyskiego powierzchnia przekazywanych użytków rolnych powinna wynosić przynajmniej 3 ha [*Informacja na temat realizacji PROW ... s. 17*].

Istotnym zastrzeżeniem, z punktu widzenia przemian struktury obszarowej gospodarstw, jest stwierdzenie, że powierzchnia gospodarstwa powstającego po przejęciu gruntów nie może być mniejsza niż średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w kraju.⁷⁷ W przypadku przekazania gruntów następcy – młodemu rolnikowi – warunek ten może być spełniony nie później niż w okresie do 3 lat. Dodatkowo, w sytuacji przekazywania gospodarstwa ponad 10-cio hektarowego, wprowadzono warunek, że jednostka docelowa musi być o co najmniej 10% większa niż gospodarstwo przekazywane.

Istotną zmianą w zasadach udzielania rent strukturalnych jest stała stawka świadczenia, która wynosi 1013 zł. Renta może być zwiększona o 676 zł, jeśli, w związku z przekazaniem gospodarstwa, działalności rolniczej za przestał także współmałżonek rolnika (spełniający kryteria ubiegania się o rentę) lub o 102 zł, jeśli gospodarstwo większe niż 10 ha użytków rolnych zostało przekazane osobie w wieku poniżej 40. r. życia. Całkowita wysokość miesięcznego świadczenia może wynosić 1791 zł. i nie podlega waloryzacji.

⁷⁶ Działanie *Ułatwienie startu młodemu rolnikom* wchodzi w zakres Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Jest kontynuacją podobnego działania zawartego w Sektorowym Programie Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich w latach 2004-2006. Dotyczy rolników po raz pierwszy obejmujących gospodarstwo rolne, którzy nie przekroczyli 40 roku życia.

⁷⁷ Zgodnie z wynikami PSR w roku 2010 średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w Polsce wyniosła 9,79 ha UR, gospodarstwa indywidualnego -8,6 ha UR.

Tabela 14.4

Gospodarstwa przekazane za renty strukturalne w latach 2007-2010 i średnia powierzchnia gospodarstwa indywidualnego (powyżej 1 ha UR) według województw

Województwo	Gospodarstwa przekazane za renty w latach 2007-2010		Średnia powierzchnia gospodarstwa indywidualnego w ha UR		
	liczba	% gospodarstw przekazanych (2004-2006)	2007	2010	Zmiana %
Dolnośląskie	971	33,7	10,2	11,8	15,7
Kujawsko-pomorskie	1444	34,8	12,8	13,9	8,6
Lubelskie	2353	43,0	6,7	7,1	6,0
Lubuskie	259	46,6	11,3	14,3	26,5
Łódzkie	1762	30,4	6,9	7,2	4,3
Małopolskie	993	41,9	3,3	3,7	12,1
Mazowieckie	3223	34,3	7,6	8,2	7,9
Opolskie	585	37,5	10,6	13,1	23,6
Podkarpackie	1160	44,5	3,7	4,1	10,8
Podlaskie	1253	28,5	11,7	12,2	4,3
Pomorskie	583	36,7	13,4	14,6	9,0
Śląskie	705	46,7	4,6	5,1	10,9
Świętokrzyskie	1372	41,3	5,0	5,1	2,0
Warmińsko-Mazurskie	810	44,1	17,7	19,6	10,7
Wielkopolskie	1941	39,6	11,2	12,0	7,1
Zachodniopomorskie	528	40,5	17,8	20,0	12,4
Kraj	19942	37,2	7,8	8,6	10,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie: dane ARiMR, GUS.

Zgodnie z danymi ARiMR w kampanii 2007-2010 złożonych zostało 28537 wniosków o przyznanie renty strukturalnej. Według danych z lipca 2012 roku Agencja wydała w tej sprawie 19942 pozytywne decyzje (97,8% limitu beneficjentów tego działania na lata 2007-2013). Spośród przekazanych za renty strukturalne gospodarstw rolnych prawie 55% trafiło do następców, pozostałe posłużyły powiększeniu już istniejących jednostek produkcyjnych [*Informacja na temat realizacji PROW*, s. 18]. Liczba tych ostatnich nie jest znacząca, sięga zaledwie 10 tys. gospodarstw (0,4% wszystkich gospodarstw rolnych w kraju w roku 2007).

W latach 2007-2010 dokonują się dalsze zmiany struktury obszarowej gospodarstw. Tempo wzrostu średniej powierzchni gospodarstwa indywidualnego jest wyższe niż w latach 2004-2006. Natomiast liczba gospodarstw

przekazanych za renty strukturalne (zarówno następcom jak i na powiększenie pozostałych jednostek) zdecydowanie niższa niż w poprzednim okresie programowania. Ta zależność zdaje się potwierdzać wcześniejsze spostrzeżenie, że program rent strukturalnych w stosunkowo niewielkim stopniu przyczynia się do poprawy struktury obszarowej gospodarstw.

Podsumowanie

Przemiany struktury obszarowej polskiego rolnictwa mają charakter ciągły, chociaż są powolne. W latach 2002-2010 zachodzą zjawiska, które należy uznać za korzystne dla polskiego rolnictwa. Zmniejsza się ogólna liczba gospodarstw rolnych, co świadczy o procesach koncentracji, maleje liczba gospodarstw małych obszarowo, a wzrasta liczba gospodarstw towarowych, o powierzchni przekraczającej 30 ha UR.

Na przemiany struktury obszarowej gospodarstw wpływa wiele czynników, a renty strukturalne są jednym z nich. Przeprowadzona analiza wykazała, że ich wpływ na wzrost średniej powierzchni gospodarstwa rolnego jest niewielki. Większość gospodarstw przekazywanych za renty strukturalne trafia do następców, co nie przyczynia się do wzrostu areалу gospodarstwa. Taką rolę spełniają gospodarstwa przekazywane innym rolnikom na powiększenie już istniejących jednostek; takich przypadków jest jednak zdecydowanie mniej.

Renty strukturalne spełniają jeszcze inne, ważne funkcje. Z pewnością przyspieszają wymianę pokoleń w rolnictwie i umożliwiają prowadzenie gospodarstwa młodym rolnikom. Pełnią także funkcję socjalną, zapewniając dotychczasowym właścicielom gospodarstw środki utrzymania, po zaprzestaniu przez nich prowadzenia działalności rolniczej.

Abstract

The effectiveness of structural pensions as an instrument supporting changes in the area structure of agricultural holdings in Polish agriculture

Area structure of an agricultural holding is one of the factors which decide the scale of production, and, what follows, the competitive position of a holding. Fragmentation of farms in Poland is still a factor which limits their development. One of the instruments helping the improvement of area structure is structural pensions. The aim of this study is to determine the effectiveness of this instrument in the realities of Polish agriculture. The conducted analysis revealed that structural pensions influence the average size of a farm. This influence is, so far, however, very small and the process of improving area structure is slow going.

Keywords: area structure of an agricultural holding, structural pensions, holding size